

Török közvetítési kísérletek az orosz–ukrán háború hadviselői között

Turkish Mediation Attempts Between the Combattants of the Russian–Ukrainian War

Şeref Türkmen

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2023.2.2

Összefoglaló: Törökország különleges álláspontot foglal el a NATO tagországai között az orosz–ukrán háborút illetően. Recep Tayyip Erdoğan elnök és az Igazság és Fejlődés Pártja által vezetett kormány elítéli ugyan az orosz agressziót, de Ankara nem csatlakozik a Moszkva ellen meghirdetett nyugati szankciókhoz. Gazdasági és geostratégiai szempontból Törökország Oroszországtól és Ukrajnától is függ, illetve mind a kettő kiemelkedő kereskedelmi partnere. Bár török gyártású fegyverek a háború első napja óta jelen vannak a csatatéren, Ankara abban érdekelt, hogy a harcok minél hamarabb véget érjenek, és helyreálljon a korábban megszokott rend. Az egyértelmű gazdasági és politikai érdekein, illetve az olyan prioritások figyelembe vételén túl, mint a krími tatár kisebbség jóléte, Törökország egyéb esélyt is lát a háború rendezése körüli diplomáciai manőverekben. Azok révén szeretne megkerülhetetlen regionális szereplővé válni, valamint azzal, hogy segíti például az ukrán gabona kijutását a világpiacra, közelebb jutni a nyugati országokhoz. A jelen tanulmány a nemzetközi szakirodalom segítségével azt vizsgálja, milyen külpolitikai stratégia és realitás húzódik meg a török erőfeszítések mögött.

Kulcsszavak: Oroszország, Ukrajna, Törökország, NATO, háború, béketeremtés

Abstract: Turkey takes a special position among NATO member states regarding the Russian–Ukrainian war. Although President Recep Tayyip Erdoğan and the government led by the Justice and Development Party condemn Russian aggression, Ankara does not join the Western sanctions announced against Moscow. From an economic and geostrategic point of view, Turkey depends on Russia and Ukraine, and is a prominent trading partner of both. Although Turkish-made weapons have been present on the battlefield since the first day of the war, Ankara is interested in ending the fighting as soon as possible and restoring order to the past. In addition to its clear economic and political interests and the consideration of priorities such as the welfare of the Crimean Tatar minority, Turkey also sees other opportunities in the diplomatic maneuvers of the arrangement of the war. It wants to become an indispensable regional player through its mediation of the negotiations, as well as by

helping, for example, the access of Ukrainian grain to the world market, to get closer to Western countries. With the help of international literature, this study examines the foreign policy strategy and reality behind Turkish efforts.

Keywords: *Russia, Ukraine, Turkey, NATO, war, peacemaking*

Bevezetés

Ankara külpolitikáját sokáig nem igazán a proaktív alapállás jellemezte. Ez hozzájárult ahhoz, hogy a török diplomácia a hidegháború idején nem játszott központi szerepet a béketeremtési folyamatokban, s ritkán próbált közvetíteni a harcoló felek között. A közép- és kelet-európai rendszerváltozások után Törökország geostratégiai helyzete megváltozott, Turgut Özal elnöksége alatt pedig már merészebb politikát próbált folytatni: például a NATO oldalán vett részt az öbölháborúban. Amióta az Igazság és Fejlődés Pártja (*Adalet ve Kalkınma Partisi*, AKP) 2002-ben hatalomra került, a török kormányok regionális hatalomként tekintetek az országra, és több arab polgárháborúba is fegyveres erővel avatkoztak be például Szíriában, Irakban és Líbiában. A kétpólusú világrend megszűnésével azonban nemcsak a katonai eszközök, hanem a diplomáciai közvetítői tevékenység előtt is megnyílt számukra az út.

Mivel Törökország két világ, a keleti és a nyugati hatalmi centrumok határán helyezkedik el, potenciálisan kiváló közvetítő lehet. Egyrészt az ország az iszlám hagyományok hordozója – sok török mindennapjait a vallás határozza meg –, másrészt viszont szekuláris köztársaság, és a politikai elit jól ismeri és érti a nyugati trendeket, annak ellenére is, hogy a vezető réteg kormánypárti része a 2010-es évek első felétől egyre kritikusabb hangnemet használ a Nyugattal kapcsolatban. E kettősség nagyban segítheti Törökországot abban, hogy hídát képezzen a két világ között, hiszen jobban megérti a térségében élő népek gondolkodását, ugyanakkor kapcsolata van a nyugati valósággal is.¹ Ugyanakkor jó kérdés, hogy ez a lehetőség mennyiben hasznosítható a jelenleg is zajló orosz–ukrán háború esetén, ahol ortodox keresztény kultúrájú keleti szláv államokat kell ebbe a konstellációba helyezni.

Ahmet Davutoğlu, a korábbi miniszterelnök és külügyminiszter az a politikus, aki az AKP-kormányok külpolitikáját elméletileg és gyakorlatilag is a leginkább befolyásolta – egészen addig, amíg el nem távolodott Recep Tayyip Erdoğan elnöktől. Ő azt állította, hogy a sikeres török közvetítés kulcsa az empátia. Erre írásában 2005-ből említett egy példát. Az iraki polgárháború második évében demokratikus választásokra készültek, de a szunnita ellenállási mozgalmak megtagadták a részvételt. Davutoğlu azt javasolta Erdoğannak, hogy empátiával közelítsen az érintett szervezetek vezetőihez, és diszkréten hívja meg őket Törökországba, majd győzze meg őket a szavazás fontosságáról. A török közvetítési kísérletnek végül pozitív eredménye lett: három hónapos tárgyalás után megállapodás született.²

A jelen tanulmány célja annak megvizsgálása, hogy Törökország hogyan viszonyul az orosz–ukrán ellenségeskedéshez, milyen belső és külső tényezők motiválják a harcoló felek közötti közvetítésre, és milyen sikerekkel jártak eddig az erőfeszítései. Fontos megjegyezni, hogy a sikeres közvetítés jelentősen növelheti Törökország nemzetközi presztízsét, és pozitívan befolyásolhatja a világrendszeren belüli jövőbeni pozícióját.

Török–ukrán kapcsolatok

Egy sokak által csak későbbi hamisítványnak tartott, mások szerint 1675-ben kelt obszcén tartalmú levélben a zaporizzsjai kozákok kevélyen elutasították az oszmán szultánnak (IV. Mehmed) a megadásra vonatkozó felszólítását. Bár az eredeti irat nem létezik – a feltételezett másolata viszont több nyelven is megtalálható –, sőt a történet pontos ideje is vitatott a történészek körében, a törökök akkoriban valóban nem támadták meg a zaporozsjei hetmanátust. A török–ukrán kapcsolatok azonban nem ezzel az anekdotának tűnő történettel kezdődtek. A Krími Tatár Kánság ugyanis 1475-től az Oszmán Birodalom vazallusa volt, a Porta beleszóltatott a kánválasztásba is, és a tatároknak seregeket kellett küldeniük a törökök hadjáratai megsegítése érdekében. (Így történt ez 1683-ban is, amikor Murád Giráj krími kán mintegy tízezer katonájával vett részt Bécs sikertelen ostromában.) Az oszmánok már 1649-ben megkötötték az első megállapodásukat a mai Ukrajnában élő kozákokkal is. A birodalom a legnagyobb kiterjedése idején a mai Ukrajna egyes részeit is magában foglalta. Oszmán műemlékek, mecsetek és minaretek találhatók Iszmailban, Dnyeszterfehérváron (Bilhorod-Dnyisztrovszkij) és Kamenyec-Podolszkijban is. A Krími Tatár Kánságot, az oszmánok protektorátusát 1783-ban az oroszok annektálták. Miután a cári Oroszország összeomlott, a szintén felbomlás szélére került Oszmán Birodalom volt az egyik első hatalom, amely 1918-ban elismerte az Ukrán Népköztársaság függetlenségét.³

A Szovjetunió felbomlása után Törökország szintén az Ukrajna függetlenségét elismerő elsők államok között volt, s ezt 1991. december 16-án deklarálta. A két ország diplomáciai kapcsolatai nagyon gyorsan kialakultak, s az évtized elejétől kezdve jószomszédi viszony állt fenn köztük. Az 1990-es években a kétoldalú kereskedelmük volumene azonban még messze elmaradt a maitól. Akkoriban zajlott a türk nyelvű krími tatárok lassú hazatérése, amit a török kormány aktívan támogatott. (A krími tatárokat Sztálin 1944-ben, a Szovjetunió elárulása és a náci németek oldalára való átállás vádjával űzte ki a hazájukból.) Az ukrán kormány örült a tatárok visszatérésének, és úgy látta, az új ország politikai és gazdasági értelemben is erősödik általuk. Ezért is örült a török segítségnek, amelyet idővel beruházások is követtek.⁴

Törökország a 2014 (a Krím orosz annektálása) óta tartó feszült időkben is az Ukrajnával való kiegyensúlyozott kapcsolatok fenntartására törekszik, és támogatja a keleti szláv ország fegyverprogramját is: Bayraktar TB2 drónokkal szerelték

fel az ukrán hadsereget, amelyeket 2022 februárja (Ukrajna megtámadása) óta számos orosz irányítású objektum ellen használtak az ukránok, és ma is hadrendben vannak.⁵ A pilóta nélküli harci repülőgépek eladása mellett Törökország az ukrán katonák kiképzését is vállalta. 2020 februárjában írta alá a két ország elnöke az egyezményt, amelynek értelmében Ankara nemcsak a drónokat biztosítja, de hozzájárul az ukrán hadsereg kompetenciáinak a növeléséhez is.⁶ A háború első szakaszában Ukrajna és Törökország a Bayraktar drónok gyártása terén egy újabb megállapodást is kötött – ami nem éppen a béke felé vezető közvetítői tevékenység kategóriájába sorolható. Arról határoztak ugyanis, hogy a légi járművek ukrainai összeszerelése érdekében ott is létrehoznak egy üzemet. Az oroszok 2022. augusztus 9-én mindkét felet megfenyegették, hogy le fogják bombázni a létesítményt.⁷

Mielőtt a fejlett nyugati fegyverek megérkeztek volna Ukrajnába, az ukrán hadsereg egyik leghatékonyabb eszköze ez a robotrepülőgép volt. A korszerű haditechnika eladásával az AKP-kormány azt kívánta érzékeltetni Kijevvel, hogy bár az orosz gáztól és gabonától való függése miatt szüksége van Moszkva jóindulatára, Ukrajnát is kiemelt partnernek tekinti.

Kijev nemcsak kereskedelmi és katonai kérdésekben tartotta fontosnak Törökország partnerségét, de örömmel fogadta azt is, hogy Ankara segíteni igyekszik az ukrán lakosság mintegy 1,5 százalékát kitevő muszlim közösséget. A törökök egy nagymecsetet kívántak építeni Kijevben, valamint kisebbeket a Krímben és a Donbászban. Ukrajna nem ideológiai, hanem taktikai okokból vette igénybe a török segítséget: úgy vélték, ezzel ellensúlyozhatják a népes oroszországi tatár közösség és az ottani muftik befolyását.⁸

A 2010-es évek elején is több olyan esemény történt, amely hozzájárult a török–ukrán kapcsolatok erősödéséhez. Ilyen volt például, hogy a polgárháborúba süllyedt Líbiából 2011-ben a török fegyveres erők menekítették ki az ott tartózkodó ukrán állampolgárokat. Az extrém hidegnek bizonyult 2011/2012-es tél során pedig Ukrajna segítette ki Törökországot az eredeti mennyiséget meghaladó gáz szállításával.⁹

Azt, hogy Ankara milyen fontos partnerének tartja Kijevet, Erdoğannak a Volodimir Zelenszkij ukrán elnökkel folytatott 2020-as megbeszélésén elhangzott véleménye is jól tükrözi: „Törökország kulcsfontosságú országnak tekinti Ukrajnát a térség stabilitásának, biztonságának, békéjének és jólétének a biztosításában.”¹⁰ Az idézetből is kiderül, hogy az AKP-kormány készen áll az ukrainai béke és stabilitás érvényre juttatására, illetve a béketeremtéshez és a közvetítéshez szükséges összes erőfeszítés megtételére. Zelenszkij 2021. április 10-én is Ankarába látogatott, ahol részt vett a korábbi török külügyminiszter és miniszterelnök, Ahmet Davutoğlu által a hivatali ideje alatt létrehozott Felsőszintű Stratégiai Együttműködési Tanács 9. ülésén, amelyen Erdoğan elnök is elítélte az éppen akkor zajló orosz hadgyakorlatot, és a támogatásáról biztosította ukrán kollégáját.¹¹

Török–orosz kapcsolatok

A Szovjetunió felbomlása, illetve a független Ukrajna és Oroszország létrejötte után a fekete-tengeri térség stabilitása és fejlődése Törökország külpolitikai prioritásává vált. A török tengerszorosok (Boszporusz és Dardanellák) nemzetközi jogi helyzetéről a még 1923-ban megkötött lausanne-i és az 1936-ban aláírt montreux-i egyezmény következtében az addigától eltérő geopolitikai helyzet alakult ki, s Törökország és Oroszország riválisként viselkedett – míg Ukrajna a Szovjetunió egyik tagköztársaságaként nem számított jelentős tényezőnek. A második világháború után Törökország és a Szovjetunió különböző katonai blokk része lett: az előbbi a Nyugathoz közeledett, és belépett a NATO-ba, az utóbbi pedig ellenséges érzelmeket táplált iránta, és területi követelése is voltak vele szemben (az artvini és az ardashani régiót szerette volna elcsatolni). Az 1960-as években alábbhagyott az ellenségeskedésük, ám a kétpólusú világrend bukása előtt, az 1980-as években még egyszer kialakult egy nehéz időszak a két ország viszonyrendszerében.

A Szovjetunió összeomlását és az egykori kaukázusi tagköztársaságok függetlenné válását követően megszűnt a török–szovjet határ. A tény, hogy ma már Törökország Örményországgal és Azerbajdzsán nahicseváni területével szomszédos, s nem közvetlenül Oroszországgal, az 1990-es években kedvezően hatott a két ország közti kapcsolatok rendezésének. 1992-ben megalakult a Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködés (*Black Sea Economic Cooperation*, BSEC) nevű regionális integrációs szervezet, amelynek keretében a törökök és az oroszok is igyekeztek növelni a befolyásukat. A rivalizálás ellenére a kétoldalú gazdasági kapcsolatok tovább fejlődtek. Ugyanakkor Ankara a térség volt szocialista országainak az észak-atlanti katonai szövetséghez való mielőbbi csatlakozását szerette volna elérni, s végül is minden BSEC-tagország elfogadta, hogy 2004-ben a két félhez közel fekvő államok, Románia és Bulgária is csatlakozott a NATO-hoz.¹²

A 2001. szeptember 11-i New York-i és washingtoni támadások után a Fekete-tenger menti országok készek voltak összefogni a mindenkit fenyegető terrorizmus ellen.¹³ 2004 pedig az orosz–török- és az orosz–NATO-kapcsolatokban is különösen fontos év volt: Törökország akkor jelentette be a „Fekete-tengeri harmónia” nevű többoldalú hadműveletet, amelyhez végül Oroszország is csatlakozott. A terrorizmus elleni közös fellépés a nemzetközi közvéleményt is reménnyel töltötte el. Mindenki azt hitte, Oroszország végre integrálódhat a nemzetközi biztonságpolitikai folyamatokba. Sajnos, a Grúzia elleni 2008-as orosz támadáskor kiderült, hogy ezek a várakozások naivnak bizonyultak.

A török–orosz kapcsolatok ebben az évszázadban javuló tendenciákat mutatnak, de még mindig akadnak rendkívüli mélypontok. Érdemes megjegyezni, hogy a legnagyobb válságot nem a Krím félsziget 2014-es orosz annektálása okozta a két fél között, hanem a szíriai polgárháború egyik epizódja. 2015 novemberében egy, a damaszkuszi kormányerőket támogató orosz vadászgép belépett Törökország

légterébe, és a török légvédelem felszólítása ellenére sem tért vissza Szíriába, ezért két F-16-osuk lelőtte az orosz bombázót, ami példátlan diplomáciai válsághoz vezetett a két ország között. Moszkva embargót hirdetett Törökország ellen: megtiltotta az orosz állampolgároknak, hogy turisztikai céllal odautazzanak. Mivel a mediterrán ország egyik legfontosabb bevételi forrása a tengerparti turizmus, és a legtöbben Oroszországból érkeznek, ez óriási csapást mért a török gazdaságra.¹⁴

Az orosz–török együttműködés azonban a kölcsönös gazdasági érdekek mentén hamarosan újraindult. Ennek az egyik legszembetűnőbb jele a Török Áramlat kiépítésének a 2016-os kezdeményezése. A vezetérendszer Ukrajnát megkerülve, Törökországon és a Balkánon keresztül juttat orosz gázt az európai kontinensre. Ez a beruházás több szempontból is Ankara érdekét szolgálja. Bár a törökök igyekeznek diverzifikálni a gazdaságukat és azon belül az energia importját, az még mindig jelentős mértékben függ az orosz gáztól, amelyből egyre több jut a török piacra. Másrészt a gáztranzitból komoly bevételhez is juthat. A Török Áramlat projekt sikere – egyéb tényezők mellett – hozzájárult a két ország közti kapcsolatok rendeződéséhez.¹⁵

A mostani török közvetítési kísérletek mögött egyre inkább kitűnik az a tény is, hogy Törökország energetikai elosztó központként igyekszik viselkedni, és az ankarai vezetés abban reménykedik, hogy a béketeremtő szerepének köszönhetően a háborút követően ők integrálhatják újra Oroszországot a nemzetközi energetikai rendszerekbe és hálózatokba.¹⁶ A 2022. október 13-i asztanai találkozón egyébként maga Vlagyimir Putyin vetette fel azt a gondolatot, hogy az Északi Áramlat elleni – tisztázatlan hátterű – támadások után Törökország lehetne az új interkontinentális gázelosztó. Ugyanakkor az is látható, hogy Európa egyre inkább igyekszik függetlenedni az orosz gáztól, és kérdéses, hogy a háború után lesz-e még komolyabb kereslet az orosz szénhidrogénre az öreg kontinensen.¹⁷

A török–orosz kapcsolatok javulása nem választható el a török–amerikai viszony elhidegülésétől. Törökország eredetileg amerikai Patriot fegyverrendszerekkel szerette volna felszerelni a saját légvédelmét, ám a megrendelését Washington elutasította. A törökök végül az orosz S-400-as rendszer beszerzése mellett döntöttek, amivel kivívták a Trump-adminisztráció nemtetszését.¹⁸ Ankara és Moszkva kapcsolatai látszólag a gyorsan változó kölcsönös érdekek mentén alakulnak. A török közvélemény számára is nehezen követhető, ahogy ebben az együttműködésben az időnként nagyon konstruktív, máskor pedig nagyon kritikus időszakok követik egymást. A szemlélőnek sokszor az az érzése, hogy nem is a két nemzet hektikus kapcsolatáról van itt szó, hanem a két markáns és a hatalmát centralizáló vezető, Vlagyimir Putyin és Recep Tayyip Erdoğan folyamatosan hullámzó viszonyrendszeréről.

A török álláspont a 2014-es események után

A 2014-es ukrajnai harcok során Törökország kiállt ugyan Ukrajna területi integritása mellett, de egyúttal megpróbált egyensúlyt is teremteni a Nyugat és Oroszország között. Amikor a kelet-ukrajnai polgárháború kitörésével egy időben amerikai hadihajók jelentek meg a Fekete-tengeren, hogy ott a NATO-hoz újonnan csatlakozott román és bolgár csapatokkal együtt egy hadgyakorlaton vegyenek részt, Ankara igyekezett megnyugtatni Moszkvát, hogy az akció nem fenyegeti Oroszország biztonságát, és a hadihajók jelenléte nem ellentétes az 1936-os montreux-i egyezmény szellemével.¹⁹

Annak, hogy Erdoğan nem sietett kemény szavakkal elítélni az oroszokat, a nemzetközi helyzet mellett belpolitikai okai is voltak. 2013-ban az úgynevezett Gezi parki tüntetések meggyengítették a hatalmát: az AKP 2002-es kormányra kerülése óta az volt az első demokratikus népi mozgalom, amely megrázta az egyre jobban centralizáló és mindinkább tekintélyelvű retorikát használó török miniszterelnök székét. A kormánypárt és az Erdoğan család ellen felhozott korrupciós vádak miatti, országosra duzzadt tiltakozások után, 2013 decemberében és 2014 januárjában komoly letartóztatási hullám vette kezdetét. A belpolitikai kihívások és az azokhoz kapcsolódó bünbakkeresés során Erdoğan a saját hatalma fenntartásával volt elfoglalva, így a 2014-es orosz–ukrán konfliktus ügy csak másodlagos lehetett számára.²⁰ Ugyanakkor a török kormányfő továbbra is nagyon fontos külgazdasági partnerként tekintett Oroszországra. Ezért nem akarta az akkori jó viszonyt tönkretenni – már csak azért sem, mert profitálni szeretett volna annak a gazdasági előnyeiből.

Bár az ankarai kormány nem reagált azonnal, a Krím félsziget 2014-es orosz megszállása és annektálása a török közvéleményben erőteljes visszhangot váltott ki, hiszen jelentős krími tatár diaszpóra él az országban, és a török külpolitika Ukrajna függetlenné válása óta prioritásként kezelte e türk etnikai csoport ottani jólétét. Annak ellenére, hogy diplomáciai szinten nem siettek Moszkva elítélésével, csakhamar kifejezték a tatár kisebbség helyzete miatti aggodalmukat, s minden lehetséges nemzetközi fórumon kiálltak a jó szomszéd, Ukrajna szuverenitása és területi integritása érdekében. Törökország Volodimir Zelenszkij 2019-es elnökké választása után is szilárdan kitartott Ukrajna mellett, és támogatta az általa meghirdetett Krími Platformot, amelynek célja az volt, hogy a félsziget kérdését a nemzetközi közvélemény érdeklődésének a homlokterében tartsa.²¹

Törökország a térség orosz annektálása után is következetesen hangot adott a Krím félszigeten élő tatárok helyzete miatti aggodalmának, 2015-ben pedig amiatt emelte fel a szavát, mert a krími tatárok nem emlékezhetek meg az 1944-es deportálásuk évfordulójáról.²² De a Krím orosz kézre kerülése Törökország saját biztonsága szempontjából is fontos kérdéseket vetett fel. Az AKP-kormány attól félt, hogy mivel Szevasztopol kikötője, amelyet addig Moszkva csak bérelt az ukrán államtól, 2014-től viszont Oroszország közvetlen irányítása alá került,²³ a

szomszédja könnyebben megsértheti a török légteret vagy tengeri területet. Az egy évvel később, az orosz vadászgép lelövése miatt bekövetkezett válság, valamint a szankciók egyértelműen azt mutatják, hogy az aggodalmaik nem voltak alaptalanok.

Törökország közvetítői erőfeszítései a 2022-es orosz agresszió előtt

Ankara már a Grúzia/Georgia ellen 2008-ban indított orosz támadás idején felajánlotta, hogy közvetít a két érintett fél között. Bár igen aktív szerepet játszott a fegyveres konfliktus alatt és után is, nem járt sikerrel: nem tudta megakadályozni, hogy Moszkva elismerje a két szakadár köztársaság, Abházia és Dél-Oszétia függetlenségét, és nem érte el, hogy az orosz csapatok kivonuljanak onnan – a két térség együtt Grúzia nemzetközileg elismert területének 20 százalékát teszi ki.²⁴

Az AKP-kormány nézete szerint a nemzetközi konfliktusok megoldása érdekében nem az önrendelkezés előtérbe helyezése az elsődleges szempont. Világos, hogy e véleményt belpolitikai okok motiválják: Ankara a kurdok kiválásától tart. Törökország – száz másik ENSZ-tagállam mellett – arra az álláspontra helyezkedett, hogy a 2014-es krími válság kapcsán az ukrán és az orosz fél közötti közvetítésnek a legjobb módja, ha a nemzetközi közösség nem engedi meg az oroszoknak, hogy népszavazást tartsanak a félsziget státuszáról.²⁵

Miután az oroszok 2014 márciusában bevonultak a Krímbe, a török vezetés fontosnak tartotta, hogy lépjen a krími tatárok ügyében. Közel 3 millió török állampolgár krími tatár származású, és akik erős lobbiszervezeteket működtetnek az országban, s azok nyomást gyakoroltak a török kormányra annak érdekében, hogy béketeremtőként lépjen fel a térségben. Erdoğan miniszterelnök és Ahmet Davutoğlu külügyminiszter sietve Kijevbe utazott, és megkezdte a szükséges tárgyalásokat. Davutoğlu ezután kijelentette: „nagyon fontos számunkra, hogy a krími tatárok békében és egyenrangú állampolgárokként éljenek más csoportokkal együtt a Krím félszigeten, és hiszünk Ukrajna egységében... Törökország kész minden támogatást megadni a fényes jövő érdekében mind Ukrajnának, mind pedig a Krímnek.”²⁶

Az orosz–ukrán háború 2022-es kitörése előtt Törökország elvi álláspontja teljesen egyértelmű volt. A külügyminisztériuma honlapján az állt, hogy az ország kitart Ukrajna területi integritása mellett. A két elnök, Zelenszkij és Erdoğan 2021 áprilisi találkozáján az utóbbi közölte, hogy semmilyen körülmények között nem hajlandó elfogadni a Krím félsziget annektálását.²⁷ A szeptember 29-én Szocsiban tartott fórumra menet pedig ismét azt hangsúlyozta, hogy országa nem ismerheti el a Krím orosz bekebelezését. Napra két hónappal később a török kormány már felajánlotta az érintetteknek, hogy hajlandó közvetíteni a Donyec-medence (Donbász régió) ügyében.²⁸ Ezt azonban sem az oroszok, sem az ukránok nem vették komolyan. Úgy tűnik, Moszkva már a fegyveres beavatkozásra készült,

ezért minden közvetítési kísérletet elutasított. Az ukránok pedig vagy nem vették elég komolyan a közelgő veszélyt, vagy bíztak a nyugati támogatóikban, és nem igényelték a török közvetítést. Erdoğan – érzékelve a fekete-tengeri térségben tapasztalható, egyre növekvő feszültséget – 2022 januárjában meghívta Zelenszkijt és Putyint egy törökországi tárgyalásra. Sajnos, a kezdeményezéséből nem lett semmi, mert a két szláv ország akkor már a háborúra készülhetett.²⁹

A háború gazdasági nehézségeket okoz Törökország számára

A 2022. februárban kezdődött orosz–ukrán fegyveres konfliktus több szempontból különösen is negatívan érinti Törökországot és annak nemzetközi pozícióit. A harcok aláássák a török gazdaság működését, veszélyeztetik Ankarának a harcoló feleken túl a nyugati szövetségesekkel való kapcsolatait is, nem utolsósorban pedig a helyzet ellentmondásos megítélése miatt egy sor belpolitikai viszályt is provokálnak.

Mivel a háború nagyon szorosan érinti Törökország gazdasági érdekeit, az sok más államnál jobban szeretné, ha a háború minél gyorsabban és békésen befejeződne. Az egyik ilyen ok, hogy a törökök számára Ukrajna jelentős befektetési célország: kormányzati források szerint mintegy 600 cég összesen nagyjából 3 milliárd dollár értékben investált az ukrán gazdaságba, a török építőipar pedig 6,28 milliárd dolláros volumenben van jelen az ottani piacon.³⁰ 2022 februárjában, közvetlenül az agresszió kezdete előtt, Ankara és Kijev még egy szabadkereskedelmi megállapodást is aláírt, amely lehetővé tette volna, hogy a török fél még nagyobb részesedést szerezzen az ukrán gazdaságból. Most viszont a török üzleti szektor is arra kényszerül, hogy végignézze, amint az orosz bombázások és szárazföldi harcok során megsemmisül az általuk épített vagy fejlesztett ingatlanok egy része. Törökország a kereskedelmi kapcsolatok építése mellett rengeteg ukrán turistát is fogadott, akik többnyire a tengerparti területeken, főként Antalya környékén pihentek, de olyanok is akadtak, akik Anatólia nagyvárosaiba vagy kulturális látnivalóihoz is ellátogattak.³¹ 2021-ben, a háború előtti utolsó évben mintegy 5 millió orosz és 2 millió ukrán turista döntött úgy, hogy Törökországban tölti a vakációját.³²

Törökország mellett, hogy fontos külföldi befektető Ukrajnában, a háború kitörése előtt Oroszországgal is kiterjedt kapcsolatokat ápolt. Az ország jelentősen függ az orosz importtól: a földgázszükségletei egy része, egész pontosan 34 százaléka, a búzafogyasztásának pedig nagyjából a 80 százaléka Oroszországból származik.³³ A Moszkva elleni nyugati szankciók pedig további meglepő török–orosz üzleti lehetőségeket teremtettek az azokhoz nem csatlakozó Törökország számára. Tízezres nagyságrendben érkeztek gazdag orosz (és ukrán) állampolgárok az országba, ahol nemcsak Roman Abramovics jachtjai kötöttek ki, de számos más keleti oligarcha például Ciprusról is odaköltözött, és ingatlanvásárlásokba kezdett.³⁴ Ezt az is elősegíti, hogy 400.000 dolláros ingatlanbefektetéssel már török

állampolgársághoz lehet jutni. Több orosz oligarcha törökországi befektetéseken is gondolkodik, mivel a líra mélyrepülése miatt az ország olcsó befektetési desztinációvá vált.³⁵

Ankara éppen ezért nem tudott csatlakozni a nyugati partnerei által kezdeményezett szankciókhoz – hiszen ellenkező esetben a török gazdaság összeomlott volna, a lakosság szükségleteit pedig a kormány nem tudta volna kielégíteni. Törökország is érdekelt abban, hogy az ukrán és az orosz gabona a világpiacra, azon belül természetesen a saját piacára is eljuthasson. Ez is magyarázatul szolgál arra, hogy miért sietette legalább annak a biztosítását, hogy – ha a harcok nem is szűnnek meg – a gabonaszállító hajók átkelhessenek a Boszporuszon.

A háború megnehezíti a Nyugattal való kapcsolatok normalizálódását

Az Igazság és Fejlődés Pártját a nemzetközi közvélemény közel egy évtizedig jobboldali konzervatív pártnak tartotta, ám az AKP a 2000-es évek második felétől egyre inkább egy mérsékelt islamista vonalat kezdett követni. A párt hatalomgyakorlásának kezdetén a nyugati véleményformálók annak örültek, hogy a Recep Tayyip Erdoğan vezette kormányok úrrá lettek az országot addig jellemző politikai és gazdasági káoszon, és megkezdték a csatlakozási tárgyalásokat az Európai Unióval. Néhány év elteltével azonban Erdoğan és a nyugati vezetők kapcsolata megromlott, s a kezdeti demokratizálódást és nyitást egy egyre erősebb centralizációs törekvés váltotta fel. A 2013-as, úgynevezett Gezi parki tiltakozások és az azokra adott erőszakos kormányzati válasz megmutatta, hogy Törökországban nem minden a nyugati normák szerint történik. A 2016-os puccskísérlet és a szíriai polgárháborúba való beavatkozás óta már a török–európai és a török–amerikai viszony elhidegüléséről lehet beszélni. De Ankarának nem érdeke, hogy túlságosan eltávolodjon a Nyugattól, ezért normalizálnia kell a kapcsolatait az EU és a NATO meghatározó tagállamaival, ez pedig összeegyeztethetetlen lenne azzal, hogy az orosz–ukrán konfliktusban ne álljon Ukrajna oldalára.

A 2010-es évek végén a török külpolitikát két nagy csalódás jellemezte. Egyrészt az, hogy a diplomatái a 2016-os sikertelen puccs alatt és után sem érezték a nyugati partnereik szolidaritását, másrészt a török érdekekkel és biztonsággal ellentétesnek tartották, hogy a szíriai polgárháborúban az Amerikai Egyesült Államok nyíltan a kurd lázadók, a Kurd Népvédelmi Egységek (*Yekîneyên Parastina Gel*, YPG) oldalára állt, s ezzel közvetetten támogatta a török állam ellen harcoló terrrorszervezetet, a Kurd Munkáspártot (*Partiya Karkerên Kurdistan*, PKK).

Ugyanakkor még ma is számos konfliktus terheli a török–amerikai viszonyt. Többek között Joe Biden kormánya helyteleníti, hogy Ankara nem járult korábban hozzá Svédország NATO-tagságához. Más esetekben viszont Törökország teljesíti a szövetségi kötelezettségeit: például a török fegyveres erők az amerikaiak Kabulból történt drámai kivonulása során végig jelen voltak, és támogatták

az amerikai csapatokat.³⁶ Az orosz–ukrán háború konstellációjában a nyugati hatalmak nagyon is érdekeltek abban, hogy a saját oldalukon tudják Ankarát, ezért az utóbbi időkben kevesebb kritikával illették Erdoğan politikáját, ám ez nem jelenti azt, hogy teljesen helyreállt volna a két fél jó viszonya.

A kívánt közeledés részeként a török elnök azt is szeretne elérni, hogy Biden törölje el azokat a szankciókat, amelyekkel az amerikai kormány évek óta sújtja a NATO-tag Törökországot. Mint ismeretes, Ankara „bűne” Washington szemében, hogy amerikai fegyverek helyett Putyin Oroszországtól vásárolt (S–400-as) védelmi rakétarendszert.³⁷ Egy NATO-tagországnak még a háború előtt sem lett volna szabad fegyvert vásárolnia a rivális oroszoktól. A 2022-es események fényében pedig a lépés még nagyobb gondnak tűnik a nyugati vezetők szemében. Így az oroszoktól való fegyvervásárlás ma is megnehezíti a török külpolitika feladatát, és késlelteti a Törökország és az Amerikai Egyesült Államok közötti normalizálódást.

Érdemes megjegyezni, hogy a Nyugattal való harmonikusabb kapcsolatok kialakítása mellett Törökországnak az is érdeke, hogy a jelen konfliktust a befolyása növelésére használja ki olyan országokban, ahol az orosz agressziótól való félelem miatt egyre kevésbé szimpatizálnak Moszkvával. Ilyen a közép-ázsiai térség is, amely 1991-ig a Szovjetunióhoz tartozott, majd szoros szálakkal kötődött Oroszországhoz, ám az ottani vezetők egyre inkább szeretnének eltávolodni Putyintól és konfliktusos politikájától. Törökország – régi vágyának megfelelően – például Kazahsztánban szerezhet így pozíciókat, hiszen Timur Szulejmanov, a kazah elnök kabinetfőnökének első helyettese – a teljes kazah kormány támogatásával – Ukrajna területi integritása mellett állt ki. A volt szovjet tagköztársaság a földrajzi elhelyezkedése, a történelmi múltja és a gazdasági kapcsolatrendszere miatt nem fordulhat szembe Oroszországgal, ugyanakkor igyekszik némileg távolságot tartani Moszkvától és óvatosan közeledni Ankarához.³⁸

Nyugat-ellenes és oroszbarát vélemények a török belpolitikában

Az Ukrajna elleni orosz agresszió felerősítette egyes török belpolitikai szereplők Nyugat-ellenességét, amihez némi oroszbarátság is társult. A kisebbik kormánypárt, a Nemzeti Mozgalom Pártja (*Milliyetçi Hareket Partisi*, MHP) hagyományosan nacionalista retorikát alkalmaz, és a Nyugattal szembeni kritikus hangnem jellemzi. Devlet Bahçeli, az MHP vezetője a 2022. március 3-i beszédében az orosz felet bírálta, ám egyszerre támadta az Ukrajnát lerohanó oroszokat és a Nyugatot. Az utóbbit azzal vádolta, hogy hosszú időn keresztül provokálta Moszkvát, s ez hozzájárult annak erőszakos fellépéséhez. Bár kiállt Ukrajna szuverenitása és területi integritása mellett, jelezte, hogy pártja a török érdekeket helyezi előtérbe, vagyis nem szeretné, ha hazája fegyveres erővel avatkozna be a konfliktusba, továbbá a meglévő jó politikai és kereskedelmi kapcsolatok fenntartása

érdekében békés együttműködést javasolt Törökország minden szomszédjának.³⁹ Nyilvánvaló, hogy Bahçeli szavait nemcsak a hagyományos nacionalizmusa és szkepticizmusa motiválta, hanem a pártjának az a vágya is, hogy az önálló arcát is megmutassa a 2023-as választásokra való felkészülés során.

A nagyobbik kormánypárt, az AKP egyik ismert politikusa, a volt belügyminiszter, Süleyman Soyly is kritikus megjegyzéseket tett az orosz–ukrán háború kapcsán. Szerinte Törökországnak össze kellene fognia a hasonló méretű és jövődelmű országokkal, mert a Covid-járvány azt is megmutatta, hogy a Nyugat korrupt és sebezhető, és részben a szíriai polgárháborúért és az oroszok ukrajnai agressziójáért is felelőssé tehető.⁴⁰

Míg Bahçeli és Soyly csak mérsékelt kritikát fogalmazott meg, a török közvéleményben egyértelműen megjelentek a Kelet- és oroszbarát nézetek is. Az egyik leghangosabb közéleti személyiség, aki ezt a gondolatot propagálja, Berat Albayrak, Erdoğan veje, egy korábbi belügyminiszter, aki szerint a Nyugat mindig is becsapta és gyarmatként kezelte Törökországot. Azt állítja, az országnak a Nyugathoz és az Egyesült Államokhoz való közeledés helyett egyértelműen Kelet felé kell fordulnia. Bár Albayrak már nem tölt be kormányzati pozíciót, a szavai erős visszhangot váltottak ki, hiszen több török médiumnak is ő a tulajdonosa.⁴¹

Törökország helyzete az orosz–ukrán háborúban

Ankara 2022 februárja óta nagyon különleges álláspontot képvisel az orosz–ukrán háborúval kapcsolatban. Fontos hangsúlyozni, hogy nem semleges pozíciót tölt be, és nem amiatt akar közvetíteni az orosz és az ukrán fél között, mert nem érez szolidaritást Ukrajna iránt, hanem azért, mert a gazdasági, a bel- és külpolitikai érdekei ezt kívánják. Törökország azt akarja, hogy a lehető leghamarabb véget érjenek a harcok, és helyreálljon a rend. Azt is mondhatnánk, hogy óvatos Ukrajna-párti álláspontra helyezkedett. Amikor Oroszország 2022. február 23-án elismerte a két szakadár köztársaság, Donyeck és Luhanszk függetlenségét, Recep Tayyip Erdoğan elnök azonnal felhívta telefonon az orosz kollégáját, és közölte, hogy hazája semmilyen körülmények között nem ismeri el a két régió Ukrajnától való elszakadását. Kicsit később az akkori külügyminiszter, Mevlüt Çavuşoğlu kiemelte, hogy az 1936-os montreux-i egyezmény értelmében a török tengerszorosokon nem haladhatnak át külföldi hadihajók – csak olyanok, amelyek bázisa a Fekete-tenger partján található –, így azon keresztül nem érhetik el a Földközi-tengert.⁴² 2022. március 2-án Törökország megszavazta az ENSZ-nek az orosz agressziót elítélő határozatát, és lezárta a légterét a Szíriába induló orosz vadászgépek előtt.⁴³

A török kormánynak az ukrán fél melletti elkötelezettsége természetesen megkérdőjelezhető, hiszen az orosz agresszió utáni egyik nyilatkozatában Çavuşoğlu is azt mondta, hogy „a nézeteltérések ellenére mi vagyunk az az ország, amely mindkét [háborús] féllel együttműködést alakított ki. Ha háború van, nem kell

[valamelyik] oldalra állnunk. Éppen ellenkezőleg, mi vagyunk az az ország, amely képes párbeszédet folytatni mindkét oldalon a háború befejezése érdekében.”⁴⁴

A török kormány annak ellenére sem viselkedik semlegesen az orosz–ukrán háborúban, hogy az ottani közvélemény-kutatások eredményei szerint a lakosság túlnyomó többsége azt várná. A törökök körében végezett felmerések közül az Aksoy közvélemény-kutató adatai szerint a törökök 78,2 százaléka akar semlegességet, míg a German Marshall Fund kérdéseire még többen, 84 százalék válaszolta azt, hogy az országnak vagy semlegesnek kell maradnia, vagy közvetítenie kell a két hadviselő fél között.⁴⁵

Az antalyai találkozó

A török–ukrán és a török–orosz kapcsolatok története, a török gazdasági, bel- és külpolitikai szükségletek védelme azt jelzi, hogy Ankarának alapvető érdeke a háború mielőbbi befejezése és a 2022 előtti nemzetközi rend helyreállítása a régióban. Kevés olyan ország van a világon, amely annyi szállal kötődik a kelet-európai béketeremtéshez, mint Törökország. Emellett elmondható, hogy bár e tekintetben némileg szkeptikus a Nyugattal szemben, ugyanakkor meg akar felelni a nyugati elvárásoknak, hogy azzal felgyorsítsa az európai integrációját és javítsa a kapcsolatait az Egyesült Államokkal. Természetesen Ankara azt is látja, hogy ha sikerül valamit elérnie a hadviselő felek megbékítésében, az nagy nemzetközi tekintélyt kölcsönöz majd az országnak, és gazdasági előnyökkel is járhat. Ezek fényében nem csoda, hogy az első miniszteri szintű konzultációra Törökországban került sor.

Dmitro Kuleba ukrán és Szergej Lavrov orosz külügyminiszter 2022. március 10-én tartotta az első találkozóját, amelynek a színhelye a mediterrán üdülőváros, Antalya volt.⁴⁶ A megszervezést elősegítette az is, hogy az egymillió lakosú fürdőváros rendszeresen ad otthont az Antalyai Diplomáciai Fórum (ADF) nevű rendezvénynek, amely jó alkalmat kínált a két diplomáciai vezető tárgyalóasztalhoz ültetésére.⁴⁷ Az egyeztetésen Ukrajna kompromisszumkészebbnek mutatkozott, mint Oroszország, hiszen Kuleba még azt is felajánlotta Lavrovnak és a törököknek, hogy Ukrajna nem csatlakozik a NATO-hoz, és az ország hivatalosan is kimondja a semlegességet.⁴⁸

Törökország mellett Izrael is geopolitikai haszonnal járó befektetésnek tekintette a két háborús fél közötti közvetítést. Érdekes egybeesés, hogy Jichák Hercog, a zsidó állam elnöke az antalyai találkozó idején Törökországban tartózkodott. Bár nem találkozott Kulebával és Lavrovval, feltételezhetően tájékoztatták az eseményekről, és a véleményét a felek figyelembe vehették. Fontos megjegyezni, hogy Törökország nem tekinti Izraelt riválisnak a béketeremtés terén, inkább örülne, ha mindkét ország sikeres lenne.⁴⁹

A brüsszeli NATO-csúcs

Az Ukrajna elleni orosz agresszió miatt rendkívüli NATO-csúcsot hívtak össze 2022. március 24-re a belga fővárosba. Recep Tayyip Erdoğan elnök számára az esemény lehetőséget teremtett arra, hogy több kétoldalú megbeszélést folytasson a kollégáival, köztük Emmanuel Macron francia elnökkel, valamint a brit, az olasz, a spanyol és az észt miniszterelnökökkel. A tárgyalópartnerei – különösen Macron – rájöttek, hogy Erdoğan kulcsszereplő lehet a konfliktus békés megoldásában, ezért hosszú idő óta először beszéltek vele barátságosan. A csúcstalálkozón Törökország és Ukrajna kapcsán két javaslat született, amelyek közül az egyik sikeres volt, a másik kudarcot vallott. Sikerként könyvelhető el, hogy a francia, a görög és a török kormány képviselői közösen bejelentették, humanitárius akciót indítanak az oroszok által ostromlott fekete-tengeri kikötő és acélipari központ, Mariupol megsegítésére. A Biden-kormányzat kudarcra pedig, hogy nem tudta meggyőzni Erdoğant arról, hogy az oroszoktól vásárolt S-400-as légvédelmi rendszert adja át Ukrajnának.⁵⁰ Ankarának azonban szüksége van rá a saját légtere védelme érdekében, és nem is szeretné átadni Kijevnek, hiszen egy ilyen lépéssel magára haragítaná Moszkvát. Ezenfelül Törökország elemi érdeke, hogy béke legyen a térségben.

Az isztambuli találkozó

Az antalyai találkozót követően Mevlüt Çavuşoğlu Moszkvába és Kijevbe utazott megbizonyosodni arról, hogy minden előkészület megtörtént a tárgyalások következő fordulójára.⁵¹ 2022. március 29-én a legnagyobb török városban, Isztambulban folytatódott az Antalyában megkezdett munka. A megbeszélésen részt vett az ukrán és az orosz kormány delegációja. Az ukrán fél képviselőjében David Arakhamia egyebek mellett megjegyezte, hogy azért esett Isztambulra a választás, mert Törökország egyike annak a nyolc államnak, amelyet Ukrajna felkért a béke garanciájaként.⁵² Ez azt jelenti, hogy 2022. március végére Ukrajna teljes mértékben elfogadta Törökországot potenciális közvetítőként.

A török közvélemény igen vegyes várakozásokat fogalmazott meg az isztambuli tárgyalásokkal kapcsolatban. Sokan bíztak abban, hogy a Krím félsziget és a Donyec-medence jogi státuszának kivételével minden lényeges témában előre lépés történhet a rendezvényen. Úgy vélték, a találkozó nagyon hamar konkrét eredményekhez vezethet: elsősorban az Ukrajna északi részén zajló orosz fegyveres beavatkozás lecsengését várták – először Kijev környékén, majd a csernyihivi térségben. Ez végül az oroszok saját döntése következtében történt meg, s nem a nemzetközi hatalmak közvetítésével született egy részleges fegyverszünet. Viszszatekintve arra az időszakra, ma már nagyon naivnak nevezhető az a várakozás, hogy az isztambuli találkozó eredményeként Zelenszkij ukrán és Putyin orosz elnök személyesen ül le tárgyalni, már a háború első szakaszában.⁵³

Konstruktív javaslatok is születtek az isztambuli tárgyalások során, akárcsak Antalyában. Ukrajna megismételte, hogy hajlandó lemondani a NATO-tagságról és semlegessé válni. Emellett javasolták az 1994-es budapesti memorandum megújításáról szóló diplomáciai tárgyalások folytatását. Bár az ukránok nyitottabbak voltak, mint az akkor még magukat nyerő helyzetben érző oroszok, a tanácskozásnak kevés kézzelfogható eredménye lett.⁵⁴

Az ukrán kikötők blokádjának feloldása

A háború előrehaladtával a Fekete-tenger térségének a helyzete egyre bonyolultabbá vált. Az orosz flotta lényegében blokád alá vette az ukrán partokat, hogy megakadályozza a nyugati erőket abban, hogy tengeri úton fegyvereket juttassanak el az ukránokhoz. Az összes ukrán kikötő közelében orosz hadihajók állomásoztak, amelyek közül az ukrán fegyveres erők többet elsüllyesztettek – és mindkét fél intenzíven igyekezett elaknásítani a kulcsfontosságú tengeri területeket. Az orosz blokád egyik negatív következményeként a talán legfontosabb ukrán exportcikk, a gabona nem jutott ki a világpiacra, ami két jelentős problémát okozott. Egyrészt Kijev komoly bevételektől esett el, másrészt a harmadik világ országaiiban egyre nőtt az áruhiány. A nemzetközi közösség ezért közvetíteni akart az ukránok és az oroszok között, hogy legalább ez a létfontosságú romlandó áru kikerülhessen Ukrajnából. 2022. június elején Çavuşoğlu felajánlotta a harcoló feleknek, hogy Törökország segít a tengeri aknák eltávolításában. Azok azonban vonakodtak elfogadni a török kezdeményezést. Az ukránok nem akarták, hogy a folyamatot irányító orosz hadihajók beléphessenek Odessza kikötőjébe, az oroszok pedig megfelelő garanciák híján attól tartottak, hogy ellenőrzés nélkül gabona helyett fegyverekkel megrakott hajók közlekedtek volna.⁵⁵

Az ukrán gabona nemzetközi piacokra történő szállításának az 1936-os montreux-i egyezmény garanciái által létrehozott nemzetközi konstellációban kellett megtörténnie. Ezért 2022. február 28-án a török kormány korlátozta mind az orosz, mind az ukrán hadihajók áthaladását a török szorosokon. Ez az elfogulatlan lépés akár a zökkenőmentes szállítások alapjául is szolgálhatott volna, amelyek beindultak ugyan, de egy idő múlva leálltak.⁵⁶ 2022. február 27–29. között Törökország a montreux-i egyezményre hivatkozással megtagadta három vagy négy orosz hadihajónak az Égei-tengertől a Fekete-tenger felé történő áthaladását. Ankara azzal érvelt, hogy a hajók hivatalos állomása nem a Fekete-tenger egyik kikötője, ezért a háború idején nincs joguk átkelni a török felségvizeken.⁵⁷

A hosszú közvetítési folyamat, amelyben az ENSZ, Törökország, Ukrajna és Oroszország is részt vett, 2022. július végére kézzelfogható eredményeket hozott. Ennek köszönhetően Ukrajna a háború előtti búza- és kukoricaexportjának mintegy 5 százalékát el tudta juttatni a vásárlókhoz. A törökök közvetítésével létrejött megállapodás révén három ukrán kikötő, Odessza, Csornomorszk és Juzsne blokádját oldották fel. Oroszország aláírta, hogy nem támadja meg a

békés szállítmányokat, lemondott az ellenőrzési kötelezettségéről, és beleegyezett abba, hogy az ENSZ és Törökország kezesként és ellenőrként járjon el. Mivel az akció – részleges és átmeneti – sikerrel járt, Ankara bebizonyította, hogy kész közvetíteni az orosz és az ukrán fél között.⁵⁸

A 2022. július 22-én életbe lépett gabonaszállítási megállapodás a török gazdaságra és a török piacra is pozitív hatással volt. Bár a jó időjárásnak köszönhetően sokkal több gabona termett az országban, mint az előző évben, de az infláció miatt a termelők egyre inkább külföldön akarták értékesíteni a terményüket. Az ankarai kormány éppen ezért magas intervenciók árát kínálta a gabonatermelőknek, hogy az országban tartsák az árut. A Moszkvával és Kijevvel való megállapodást követően azonban az olcsóbb ukrán gabona is elérte a török piacot, s letörte az ottani beszerzési árakat, és így csökkent az amúgy vágtató élelmiszer-infláció. Mindemellett Törökország nemzetközi presztízsét növelte az is, hogy a megállapodással párhuzamosan létrejött egy gabonakoordinációs központ is Isztambulban.⁵⁹

A háromoldalú lemergi találkozó

A nemzetközi közvélemény a gabonamegállapodást és az azt követő események egy részét Erdoğan diplomáciai offenzívájának a sikereként értékeli. Törökország kiemelt helyzetét mutatja, hogy a 2022. augusztus 18-án Lembergben (Lviv) tartott csúcstalálkozóra Zelenszkij ukrán elnök az ENSZ főtitkárán kívül csak a török elnököt hívta meg. Bár maga a hivatalos tárgyalás a Potocki-palotában csupán 40 percig tartott, azon sok téma terítékre került, és újabb egyeztetések előtt nyitotta meg az utat. A három fél – az ukránok, a törökök és az ENSZ – abban állapodott meg, hogy folytatják az ukrán gabona exportját, igyekeznek garantálni az oroszok által elfoglalt zaporizzsjai atomerőmű biztonságát, és mindent megtesznek azért, hogy a lehető legtöbb hadifogoly kiszabadulhasson (mindkét oldalon). Erdoğan konstruktív diplomáciát folytatott, s nem gyakorolt nyomást Zelenszkijre annak érdekében, hogy engedjen az oroszoknak. Erdoğan egyre inkább Nyugat-barát álláspontját az is bizonyítja, hogy a lemergi tanácskozást követően azonnal felhívta Andrzej Duda lengyel elnököt, s mindenről tájékoztatta. Magyarán: Erdoğan továbbra is nemzetközi tényező akar maradni, és óvatosan közeledik nyugati NATO-szövetségesei felé.⁶⁰

A török közvetítói erőfeszítések ukrán bírálata

A 2022 februárjában kezdődött orosz–ukrán háború során egyre gyakrabban fordul elő, hogy Zelenszkij elnök éles bírálatot fogalmaz meg a világ összes országával és kormányával szemben. Ez alól Erdoğan kormánya sem volt kivétel. A görög állami televíziónak adott nyilatkozatából úgy tűnik, Zelenszkij a 2022. márciusi isztambuli konferencián részt vett ukrán delegációtól eltérően vélekedik, és nem

tartja valódinak a törökök közvetítési szándékát. Az ukrán elnök így beszélt: „Törökország egyrészt közvetítőként működik, és fontos lépésekkel támogatja Ukrajnát, másrészt [viszont] azt látjuk, hogy például egyre több utat szerveznek orosz turisták számára... Ezt így nem lehet, ez kettős mérce..., mert dönteni kell: az igazság mellett állsz vagy sem!”⁶¹

A háború kitörése óta Törökország egy másik kritikát is kapott ukrán részről. Az ottani közvélemény számára nehezen megemészthető tény, hogy Erdoğan oly sokáig blokkolta Svédország NATO-csatlakozását, míg Finnország integrációjához hozzájárult. Az AKP-kormány azonban a PKK terrorszervezet támogatásával vádolja a skandináv államot. Bár Ukrajna nem tagja a NATO-nak, a katonai sikere nagyban függ annak támogatásától. Éppen ezért a kijevi vezetés az ország biztonsága érdekében azt várja Ankarától, hogy az mondjon le a saját biztonsági aggályairól.⁶²

Véggövetkeztetés

Egeresi Zoltán szerint Törökország hagyományos érdekszférájában, azaz a Balkánon, a Közel-Keleten és a Kaukázusban 2022-ben egy deeszkalációs folyamat indult be, ami hozzásegítheti Ankarát ahhoz, hogy a geostratégiai befolyását más, vele szomszédos területekre, így Ukrajnára is kiterjeszthesse.⁶³

Az Ukrajna ellen 2022-ben kezdődött orosz agresszió gazdasági szempontból a lehető legrosszabb pillanatban jött Törökország számára, hiszen – többek között – hozzájárult a már amúgy is magas infláció további növekedéséhez, másik oldalról viszont lehetőséget teremtett Ankarának, hogy megszilárdítsa a pozícióit a fekete-tengeri térségben, és több régiót lefedő középhatalommá váljon. A török gazdaság szorosan kötődik Ukrajnához és Oroszországhoz is. A háború ezért egyrészt veszélyezteti a nagyszámú ukrainai török beruházást, másrészt rávilágít arra, hogy Törökországnak gázt és gabonát kell importálnia Oroszországból a saját gazdasága működtetése érdekében. Az, hogy az ország nem maradt ugyan semleges a háborúval kapcsolatban, de nem is csatlakozott a nyugati szankciókhoz, megnehezíti az EU-hoz és az USA-hoz való közeledését, a belpolitikában pedig felerősítette a Nyugat-ellenes és oroszbarát hangokat.

A török kormány már a háború kitörésekor felismerte, hogy több békés eszköze is van a folyamatok alakítására. A háború kitörése után először az évente tartott Antalyai Diplomáciai Fórum 2022-es rendezvényén, március 10-én ülteték tárgyalóasztalhoz az orosz és az ukrán külügyminisztert, a hónap végén pedig Isztambulban a második fordulót is megszervezték. Ezek a találkozók nem jártak ugyan konkrét eredményekkel, de növelték Törökország presztízsét, és az országot az ukrán kritikák ellenére is olyan állammá tették, amely – egy reménybeli fegyverszünet vagy béketárgyalás esetén – képes aktív mediátorként működni a békefolyamatban. Ankara a nemzetközi szervezetekkel való együttműködését is megerősítette: aktívan részt vett a brüsszeli NATO-találkozón, és

az ENSZ segítségével hozzájárult ahhoz, hogy az ukrán búza- és kukoricatermés egy része a harmadik világ éhezőkkel teli országaiba is eljusson. Ez utóbbi annak is köszönhető, hogy a török diplomácia bátran élt a montreux-i egyezmény adta lehetőségekkel, és korlátozta a hadihajók áthaladását a saját tengerszorosain.

Mivel az orosz–ukrán háború még nem ért véget, és az álláspontok nem közelednek egymáshoz, a jövőben várhatóan több közvetítési kísérlet lesz, amíg meg nem születik a fegyverszünet vagy a békemegállapodás.

Jegyzetek

- 1 Sulik, Rudolf: „Mediation Capacity of Turkey as a Regional Power”, *Institute for Cultural Diplomacy*, a letöltés ideje: 2022. december 13., <https://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participant-papers/2012-04-ankara/Mediation-capacity-of-Turkey-as-a-regional-power--PhDr.-Rudolf-Sulik.pdf>, 3. o.
- 2 Davutoğlu, Ahmet: „Turkey’s Mediation: Critical Reflections from the Field”, *Middle East Policy*, 20, no. 1 (2013): 84. o.
- 3 Aydin, Filiz Tutku: „Turkey’s Policy on the Russian–Ukrainian Crisis”, *SETA Analysis*, no. 77 (2022): 9. o.
- 4 Uo., 9. o.
- 5 Grigoriadis, Ioannis: „Turkey’s Pivot to Eurasia: The Effect of Russia’s Invasion of Ukraine”, *Hellenic Foundation for European and Foreign Policy Brief*, no. 161 (2022): 3. o.
- 6 Egeresi Zoltán: „Új szövetség a Fekete-tenger két partján? – Törökország és Ukrajna együttműködése”. *KKI-elemzések*, no. 34 (2021): 9. o.
- 7 Mihálovics Zoltán: „A török diplomácia reneszánszát hozta a háború”, *Mandiner*, a letöltés ideje: 2023. január 2., https://makronom.mandiner.hu/cikk/20220815_torokorszag_haboru_hintapolitika_erdogan_diplomacia_makronom.
- 8 Baggiani, Gregorio: „Black Sea, Turkey and Ukraine: the Compensation Factor Against Russia”, *NATO Defense College Foundation*, a letöltés ideje: 2022. december 13., <http://www.natofoundation.org/wp-content/uploads/2021/01/NDCF-Paper-Baggiani-Black-Sea-Turkey-and-Ukraine-201220.pdf>, 3. o.
- 9 Egeresi: „Új szövetség a Fekete-tenger két partján?”, 5. o.
- 10 Kaddorah, Emad: *Türkiye and the Debate on Neutrality in the Ukraine War* (Doha: Arab Center for Research and Policy Studies, 2022), 7. o.
- 11 Egeresi: „Új szövetség a Fekete-tenger két partján?”, 6. o.
- 12 Çelikkpala, Mitat és Erşen, Emre: „Turkey’s Black Sea Predicament: Challenging or Accommodating Russia?”, *Perceptions*, 23, no. 2 (2018): 74.
- 13 Uo., 75. o.
- 14 Aydin: „Turkey’s Policy”, 10. o.
- 15 Uo., 10. o.
- 16 Scheffer Joakim: „Az ukrainai háború felértékelte Törökország nemzetközi szerepét”, *Magyar Nemzet*, a letöltés ideje: 2023. január 2., <https://magyarnemzet.hu/kulfold/2022/05/az-ukrainai-haboru-felertekelte-torokorszag-nemzetkozi-szerepet>.
- 17 Egeresi Zoltán: „A török hintapolitika”, *Országút*, a letöltés ideje: 2023. január 2., <https://orszagut.com/kozelet/a-torok-hintapolitika-3544>.
- 18 Aydin: „Turkey’s Policy”, 10. o.
- 19 Çelikkpala és Erşen: „Turkey’s Black Sea Predicament”, 76. o.
- 20 Devlen, Balkan (2014): „Don’t Poke the Russian Bear”: *Turkish Policy in the Ukrainian Crisis* (Oslo: The Norwegian Peacebuilding Resource Centre, 2014), 2. o.

- 21 Aydın: „Turkey’s Policy”, 10. o.
- 22 Ereker, Fulya és Özer, Utku: „Crimea in Turkish–Russian Relations: Identity, Discourse, or Interdependence?”, *Athens Journal of Social Sciences*, 5, no. 4 (2018): 383.
- 23 Çelikpala és Erşen: „Turkey’s Black Sea Predicament”, 77. o.
- 24 Uo., 76. o.
- 25 Önsoy, Murat: „Caught on the Horns of a Diplomatic Dilemma: the Ukrainian Crisis and Turkey’s Response”, *Sudosteuroopa*, 62, no. 2 (2014): 258.
- 26 Ereker és Özer: „Crimea in Turkish–Russian Relations”, 381. o.
- 27 Baltacı, Alişan: „Rusya Ukrayna Savaşı Kapsamında Türkiye’nin Siyasi ve Ekonomik Rolü”, in *Proceedings Book of International Congress on Social Sciences, China to Adriatic–XIV*, szerk. Açıkgöz, M. G. és Alimgerey, Z. (Gölbaşı: IKSAD Global Publishing, 2022), 519. o.
- 28 Aydın: „Turkey’s Policy”, 11. o.
- 29 Lesage, Dries, Daskin, Emin és Yar, Hasan: „The War in Ukraine and Turkey’s Hedging Strategy Between the West and Russia”, *Ghent University*, a letöltés ideje: 2022. december 13., <https://www.ugent.be/ps/politiekewetenschappen/gies/en/research/publications/gies-papers/2022-ukraine/the-war-in-ukraine-and-turkeys-hedging-strategy-between-the-west-and-russia>.
- 30 „Relations Between Türkiye and Ukraine”, *Republic of Türkiye. Ministry of Foreign Affairs*, a letöltés ideje: 2023. június 6., <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-ukraine.en.mfa>.
- 31 Adar, Sinem: *Perceptions in Turkey About the War in Ukraine* (Berlin: German Institute for International and Security Affairs, 2022), 1. o.
- 32 Daniel, Remi és Lindenstrauss, Gallia: „Walking a Fine Line: Turkey’s Mediation Between Russia and Ukraine, and Relations with the West”, *INSS Insight*, no. 1586 (2022): 2.
- 33 Adar: *Perceptions in Turkey*, 1. o.
- 34 Egeresi: „Közvetítő szerepben”, 6. o.
- 35 Ferenczy, Dániel: „Törökország az oroszok új Ciprusa”, *HoldBlog*, a letöltés ideje: 2023. január 2., <https://hold.hu/holdblog/torokorszag-gazdasag-orosz-ukran-haboru-oligarcha-isztambul/>.
- 36 Adar: *Perceptions in Turkey*, 2. o.
- 37 Uo., 3. o.
- 38 Scheffer: „Az ukrán háború felértékelte”.
- 39 Adar: *Perceptions in Turkey*, 3. o.
- 40 Uo., 4. o.
- 41 Uo., 4. o.
- 42 Kaddorah: *Türkiye and the Debate on Neutrality*, 7. o.
- 43 Sanchez Tapia, Felipe: „The Balancing Act of Turkish Foreign Policy and the War in Ukraine”, *Instituto Espanol de Estudios Estrategicos Analysis Paper*, no. 31 (2022): 16.
- 44 Tziarras, Zenonas: „The Ukraine War and Turkey as a »Third Pole« in a New International Order”, *PRIO Middle East Policy Brief*, no. 1 (2022): 2.
- 45 Kaddorah: *Türkiye and the Debate on Neutrality*, 12. o.
- 46 Baltacı: „Rusya Ukrayna Savaşı”, 520. o.
- 47 Duran, Burhanettin: „Ukrayna Krizinde Türk Diplomasisi”, *Kriter*, 6, no. 67 (2022): 1.
- 48 Phillips, David: „An Uncertain Ally: Turkey’s Response to Russia’s War on Ukraine”, *Institute for the Study of Human Rights*, a letöltés ideje: 2022. december 13., http://humanrightscolumbia.org/sites/default/files/Turkey%20Russia%20Research%20paper%205-12_4.pdf, 6. o.
- 49 Daniel és Lindenstrauss: „Walking a Fine Line”, 5. o.
- 50 Uo., 3. o.
- 51 Uo., 1. o.

- 52 Baltacı: „Rusya Ukrayna Savaşı”, 520. o.
- 53 Duran: „Ukrayna Krizinde Türk Diplomasisi”, 3. o.
- 54 Phillips: „An Uncertain Ally”, 6. o.
- 55 Kaddorah: *Türkiye and the Debate on Neutrality*, 9. o.
- 56 Isler, Cansu: „War in Ukraine: A View from Turkey”, *The Conference Board*, a letöltés ideje: 2022. december 13., <https://www.conference-board.org/publications/pdf/index.cfm?brandingURL=war-in-ukraine-view-from-turkey>, 2. o.
- 57 Segell, Glen: „Revisiting the Montreux Convention of 1936 in Light of the Current Conflict Between Russia and Ukraine”, *Trends Research & Advisory*, a letöltés ideje: 2022. december 13., <https://trendsresearch.org/insight/revisiting-the-montreux-convention-of-1936-in-light-of-the-current-conflict-between-russia-and-ukraine/>.
- 58 Prokopenko, Alexandra: „What’s in the Ukraine Grain Deal for Russia?”, *Carnegie Endowment for International Peace*, a letöltés ideje: 2022. december 13., <https://carnegieendowment.org/politika/87576>.
- 59 Mihálovics: „A török diplomácia reneszánszát hozta”.
- 60 Kuczinsky, Grzegorz: „Lviv Summit Confirms Erdogan’s Diplomatic Offensive”, *Warsaw Institute*, a letöltés ideje: 2023. január 2., <https://warsawinstitute.org/lviv-summit-confirms-erdogans-diplomatic-offensive/>.
- 61 Kaddorah: *Türkiye and the Debate on Neutrality*, 11. o.
- 62 Kusa, Iliya: „From Ally to Mediator: How Russia’s Invasion Has Changed Ukraine–Turkey Relations”, *Carnegie Endowment for International Peace*, a letöltés ideje: 2022. december 13., <https://carnegieendowment.org/politika/88097>.
- 63 Kolozsi Ádám: „Aháborúval Törökországnak megnőtt a geopolitikai súlya, és ezt megpróbálja aprópénzre váltani”, *G7*, a letöltés ideje: 2023. április 29., <https://g7.hu/vilag/20220831/a-haboruval-torokorszag-nak-megnott-a-geopolitikai-sulya-es-ezt-megprobalja-apropenzre-valtani/>.